

MOHAMED MBOUGAR
SARR

Cea mai tainică
amintire a oamenilor

r o m a n

Traducere din limba franceză de

O. Nimigean

Autorul își exprimă întreaga recunoștință față de Fundația „Lagardère“, care a susținut scrierea acestui roman acordându-i o bursă de creație literară în 2018.

Această carte a beneficiat totodată, în 2019, de ajutorul regiunii Île-de-France. Autorul mulțumește și ține în mod deosebit să-și manifeste gratitudinea față de Musée national de l’histoire et de l’immigration, care l-a găzduit în cadrul unei rezidențe de creație.

„O vreme Critica însoțește Opera, apoi Critica se disipează și Cititorii sunt cei care o însoțesc. Călătoria poate fi lungă ori scurtă. Apoi Cititorii mor unul câte unul, iar Opera își urmează călătoria singură, chiar dacă o altă Critică și alți Cititori se ridică la înălțimea solidității sale. Apoi Critica moare din nou, iar Cititorii mor și ei, și pe acest drum al oaselor Opera își urmează călătoria spre singurătate. A te apropia de ea, a naviga în siajul său este, indiscutabil, un semn de moarte sigură, dar o altă Critică și alți Cititori îi vin aproape, neobosiți și implacabili, iar timpul și viteza îi devorează. La sfârșit, Opera călătorește iremediabil singură în Imensitate. Iar într-o zi Opera moare, cum mor toate lucrurile, cum și Soarele se va stinge, și Pământul, și Sistemul solar, și Galaxia, și cea mai tainică amintire a oamenilor.“

Roberto Bolaño, *Detectivii sălbatici*

CARTEA I

PARTEA ÎNTÂI

Pânza Mamei-păianjen

27 august 2018

Despre un scriitor și opera lui putem ști măcar atât: cei doi merg împreună în labirintul cel mai desăvârșit ce poate fi imaginat, un lung traseu circular, unde destinația li se confundă cu punctul de plecare: singurătatea.

Părăsesc Amsterdamul. În ciuda a ceea ce am aflat aici, nu știu nici acum dacă îl cunosc mai bine pe Elimane sau dacă misterul lui a devenit mai dens. Aș putea invoca paradoxul tuturor drumurilor cunoașterii: cu cât descoperi o parte a lumii, cu atât îți dai seama de imensitatea a ceea ce rămâne neștiut și-a ignoranței noastre; dar această ecuație ar traduce și mai incomplet sentimentul pe care-l încerc față de acest om. Căzul lui cere o expresie mai radicală, adică mai pesimistă chiar decât dacă ar fi vorba de cunoașterea, în general, a sufletului omenesc. Sufletul lui seamănă cu o gaură neagră; atrage ca un magnet și înghite tot ce se apropie de el. Te apleci o vreme asupra vieții lui și te ridici grav și resemnat și bătrân, poate chiar disperat, și murmuri: despre sufletul omenesc nu se poate ști nimic, nu e nimic de știut.

Elimane s-a înfundat în Noaptea lui. Ușurința cu care și-a luat rămas-bun de la soare mă fascinează. Adormirea umbrei lui mă fascinează. Taina destinației lui mă obsedează. Nu știu de ce a tăcut când avea încă atât de mult de spus. Și, mai ales, sufăr că nu-l pot imita. A te intersecta cu

un om tăcut, un adevărat taciturn, te face întotdeauna să-ți
pui întrebări asupra sensului — a necesității — propriilor
tale cuvinte, să te chestionezi, brusc, dacă nu-i vorba, în ce
te privește, de o flecăreală stupidă, o mocirlă de vorbe.

O să-mi tacă fleanca și îți pun punct aici, Jurnalule!
Poveștile Mamei-păianjen m-au vlăguit. Amsterdamul m-a
golit. Calea singurătății mă așteaptă.

I

Autorilor africani din generația mea, care în curând nu va mai putea fi numită „tânăra“, T.C. Elimane le-a permis să-și scoată mațele în lupte literare pioase și sângeroase. Cartea lui aparținea catedralei și arenei; intram în ea ca-n mormântul unui zeu și încheiam îngenuncheați în propriul nostru sânge, vărsat ca o libație întru slava capodoperei. Ajungea chiar și-o singură pagină ca să avem certitudinea că citim un scriitor, un hapax, unul dintre acele astre care nu apar decât o singură dată pe cerul unei literaturi.

Îmi amintesc de unul dintre numeroasele dineuri petrecute de noi în compania cărții sale. În miezul dezbaterilor, Béatrice, senzuala și energica Béatrice Nanga, care speram că mă va sufoca într-o zi între sânii ei, a spus, scoțându-și ghearele, că numai despre operele scriitorilor adevărați merită să dezbați pe viață și pe moarte, că numai ele îți încălzesc sângele ca un alcool fin și că, fiindcă ne place să băltim în moliciunea unui consens nevertebrat, fugim cu toții de înfruntarea pătimașă la care cartea ne cheamă, dezonorând astfel literatura. Un scriitor adevărat, a adăugat ea, stârnește dezbateri mortale printre adevărații cititori, care sunt întotdeauna în război; dacă nu sunteți gata să dați piept cu moartea în arenă ca să-i câștigați pielea, ca la jocul de *buzkași*, atunci ștergeți-o dracului, duceți-vă s-o mierliți în pișatul vostru calduț, pe care-l credeți bere

premium: sunteți orice, numai cititori nu, și cu-atât mai puțin scriitori.

Am fost de partea lui Béatrice Nanga în șarja ei brilliantă. T.C. Elimane nu era un clasic, reprezenta un cult. Mitul literar este o masă de joc. Elimane se așezase la ea și venise cu cele mai puternice trei atuuri pe care le poate avea un scriitor: întâi, își alesese un nume cu inițiale misterioase; apoi, nu scrisese decât o singură carte; în sfârșit, dispăruse fără a lăsa urme. Merita, zău, să intri în joc ca să pui mâna pe-un asemenea trofeu.

Dacă puteai să te îndoiști că ar fi existat într-adevăr, într-o anumită perioadă, un om numit T.C. Elimane, ori să te întrebi dacă nu era, eventual, pseudonimul unui autor care inventase totul ca să se joace în lumea literară ori ca să se salveze, nimeni, pe de altă parte, n-ar fi putut pune la îndoială adevărul copleșitor al cărții sale: odată cartea închisă, un suflu violent și pur îți străbătea sufletul.

A ști, da sau nu, dacă Homer a avut o existență biografică rămâne o temă pasionantă. Finalmente însă, ea nu are o influență prea mare asupra încântării pe care-o trăiește cititorul; fiindcă lui Homer, oricine-ar fi fost el, cititorul îi concede fără probleme că a scris *Iliada* și *Odiseea*. Tot astfel, puțin conta persoana, mistificarea sau legenda din spatele lui T.C. Elimane, noi *acestui* nume îi datoram opera care ne schimbase privirea asupra literaturii. Probabil chiar asupra vieții. *Labirintul neomenescului*: ăsta-i era titlul, și noi alergam la paginile ei cum se duc lamantinii să se adape de la izvor.

La început a fost o profeție și a fost un Rege; iar profeția i-a spus Regelui că pământul îi va da puterea absolută, dar

îi cere în schimb cenușa bătrânilor, și Regele fu de acord; a început îndată să-i ardă pe bătrânii din regatul lui, înainte de a le împrăști rămășițele în jurul palatului, unde, în scurt timp, cresc o pădure, o pădure macabră, care fu numită labirintul neomenescului.

II

Cum ne-am întâlnit cartea aceasta și cu mine? Din întâmplare, ca toată lumea. Dar nu uit ce mi-a spus Mama-păianjen: întâmplarea este întotdeauna un destin ignorat. Prima mea lectură din *Labirintul neomenescului* s-a întâmplat recent, cu mai puțin de o lună în urmă. A spune însă că Elimane îmi era cu totul necunoscut până atunci ar fi totuși neadevărat: îi cunoșteam numele încă din timpul liceului. Figura în *Manualul literaturilor negre*, una dintre acele eterne antologii care, începând cu era colonială, erau folosite ca lucrări de referință în domeniul literelor pentru școlarii Africii francofone.

Ne aflam în 2008, în primul an de liceu, într-un internat militar din nordul Senegalului. Literatura începea să mă atragă și-mi încolțea visul adolescentin de a deveni poet; o ambiție cu totul de-nțeles când tocmai îi descopereai pe cei mai mari dintre poeți și trăiai într-o țară bântuită mereu de spectrul incomod al lui Senghor; o țară, așadar, în care poezia rămânea una dintre cele mai sigure arme pentru a face curte. Trăiam epoca în care abordai fetele la vrăjeală cu catrene învățate pe de rost ori compuse de tine.

Începui, dară, să rătăcesc prin antologii de poezie, dicționare de sinonime, cuvinte rare, rime. Am comis versuri groaznice, punctate de endecasilabi nesiguri plini de „lacrimi serbede“, „ceruri dehiscente“, „aurore hialine“.

Pastișam, parodiam, plagiam. Răsfoiam frenetic acel *Manual al literaturilor negre*. Și taman acolo, lângă clasicii literelor negre, între Tchichellé Tchivéla și Tchicaya U Tam'si, căzui peste un nume necunoscut mie: T.C. Elimane. Comentariul care-l însoțea era atât de singular în cuprinsul antologiei, încât l-am citit până la capăt. Scria acolo (am păstrat manualul):

T.C. Elimane s-a născut în Senegal. A obținut o bursă de studii, a venit la Paris și a publicat, în 1938, o carte al cărei destin stă sub semnul unei tragice singularități, Labirintul neomenescului.

Dar ce carte! Capodopera unei Africi negre tinere! Nu se mai văzuse așa ceva în Franța! Cartea a dat naștere la o înfruntare literară ale cărei secret și gust numai această țară le deține. Labirintul neomenescului a numărat tot atâția susținători câți detractori. Dar, când se credea că rumoarea stârnită le va aduce autorului și cărții premiile cele mai prestigioase, o tenebroasă afacere literară a stopat tot avântul. Opera a făcut obiectul oprobiului public, iar în ce-l privește pe autor, el a dispărut de pe scena literară.

Pe urmă a izbucnit războiul. Nimeni n-a mai avut vești despre acest T.C. Elimane după sfârșitul anului 1938. Soarta sa rămâne un mister, în ciuda unor interesante ipoteze (se poate citi cu folos pe această temă scurta narațiune a jurnalistei B. Bollème Cine era cu adevărat așa-numitul Rimbaud negru? Odiscea unei fantome, Éditions de la Sonde, 1948). Covârșit de amploarea polemicii, editorul a retras cartea din librării și a distrus toate exemplarele. Labirintul neomenescului nu s-a mai reeditat niciodată. Cartea este astăzi intruvabilă.

Să o spunem din nou: acest autor precoce avea talent. Poate chiar geniu. E regretabil că l-a folosit pentru a picta disperarea: cartea lui, prea pesimistă, alimenta viziunea colonială a unei Africi întunecate, violente și barbare. Un continent care suferise atâta până atunci, care suferea și suferă încă, avea dreptul să aștepte de la scriitorii lui să-l prezinte într-o imagine mai luminoasă.

Rândurile acestea m-au aruncat repede pe urmele de pulbere ale lui Elimane sau, mai degrabă, pe urmele fantomei sale. Am petrecut săptămânile care au urmat încercând să aflui tot ce se poate despre destinul lui, dar internetul nu mi-a putut spune mai multe decât îmi spusese deja manualul. Nu exista nicio fotografie a lui Elimane. Puținele *site-uri* care-l evocau o făceau într-o manieră atât de aluzivă, că mi-am dat ușor seama că nu știau altceva decât mine. Toate sau aproape toate vorbeau despre un „rușinos autor african dintre cele două războaie“, fără să precizeze în ce consta rușinea. N-am reușit să mă informez mai bine nici în privința operei. N-am găsit nici o mărturie care să o abordeze substanțial; nici un studiu sau teză nu-i fuseseră consacrate.

I-am vorbit despre ceea ce mă preocupa unui prieten al tatălui meu care predă literatura africană la universitate. Mi-a spus că efemera viață a lui Elimane în literele franceze (a subliniat insistent „franceze“) n-a permis descoperirea operei sale în Senegal. „E opera unui zeu eunuc. S-a vorbit uneori de *Labirintul neomenescului* ca de-o carte sfântă. Adevărul este că n-a generat nicio religie. Nimeni nu mai crede în cartea asta. Probabil că nimeni nici n-a crezut vreodată.“